

คำภาษาบาลีและสันสกฤตในวรรณกรรมท้องถิ่นอีสาน ประเภทนิทานและคำสอน

พระมหาทองสุข นาชัยดี

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาภาษาบาลี-สันสกฤต ภาควิชาภาษาตะวันออก

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2541

ISBN 974-331-747-3

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

PALI AND SANSKRIT WORDS IN FABLES AND DIDACTIC
LITERATURE OF NORTHEASTERN THAI

PHRAMAHA THONGSUK NACHAIDEE

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Arts in Pali and Sanskrit

Department of Eastern Languages

Graduate School

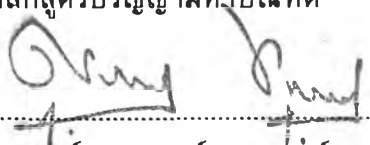
Chulalongkorn University

Academic Year 1998

ISBN 974-331-747-3

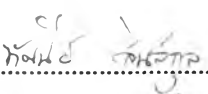
หัวข้อวิทยานิพนธ์ คำภาษาบาลีและสันสกฤตในวรรณกรรมท้องถิ่นอีสานประเภทนิทาน
และคำสอน
โดย พระมหาทองสุข นาชัยดี
ภาควิชา ภาษาตะวันออก
อาจารย์ที่ปรึกษา ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ทศนีย์ สิ้นสกุล
อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม รองศาสตราจารย์ วิสุทธ์ บุษยกุล

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัยฉบับนี้
เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทบัณฑิต

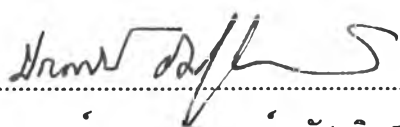

.....คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(ศาสตราจารย์นายแพทย์ ศุภวัฒน์ ชุตินวงศ์)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....ประธานกรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ปราณีย์ พาพานิช)

.....อาจารย์ที่ปรึกษา
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ทศนีย์ สิ้นสกุล)

.....อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม
(รองศาสตราจารย์ วิสุทธ์ บุษยกุล)

.....กรรมการ
(อาจารย์ ดร. ประพนธ์ อัครวิรุฬหการ)

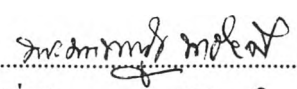
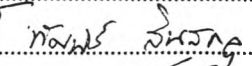

พระมหาทองสุข นาชัยดี : คำภาษาบาลีและสันสกฤตในวรรณกรรมท้องถิ่นอีสาน ประเภทนิทานและคำสอน (PALI AND SANSKRIT WORDS IN FABLES AND DIDACTIC LITERATURE OF NORTHEASTERN THAI) อ.ที่ปรึกษา : ผศ.ทัศนีย์ สิ้นสกุล, อ.ที่ปรึกษาร่วม : รศ.วิสุทธ์ บุษยกุล ; 92 หน้า. ISBN 974-331-747-3

การศึกษาวิจัยเรื่อง คำบาลีและสันสกฤตในวรรณกรรมท้องถิ่นอีสานประเภทนิทานและคำสอน มีจุดประสงค์เพื่อค้นหาความเปลี่ยนแปลงของคำบาลีและสันสกฤตที่ถูกยืมมาใช้ในวรรณกรรมท้องถิ่นอีสาน โดยเปรียบเทียบคำบาลีสันสกฤตที่ปรากฏในวรรณกรรมท้องถิ่นอีสานกับคำบาลีสันสกฤตมาตรฐานวรรณกรรมอีสานจำนวน ๑๑ เรื่องที่ได้รับคัดเลือกมาเพื่อศึกษาวิจัย ซึ่งผู้วิจัยเชื่อว่าน่าจะเป็นข้อมูลอันเพียงพอต่อการศึกษาวิจัยและเป็นตัวแทนของวรรณคดีอีสานในทุกยุคสมัย

ผลการศึกษาวิจัยพบว่า คำภาษาบาลีและสันสกฤตมาตรฐานมีการเปลี่ยนแปลงหลายลักษณะ ทั้งการยืมเสียง ทอนเสียง สับเสียง เปลี่ยนแปลงคุณสมบัติของเสียง เป็นต้น ลักษณะดังกล่าวส่งผลให้รูปคำภาษาบาลีและสันสกฤตที่ปรากฏในวรรณกรรมท้องถิ่นอีสาน ส่วนใหญ่ไม่คงรูปตามแบบคำภาษาบาลีและสันสกฤตมาตรฐาน แต่จะกลายไปตามเสียงที่มีอยู่ในท้องถิ่น ซึ่งออกเสียงได้สะดวกกว่าแทน

บางกรณีการเปลี่ยนแปลงเสียงของคำบางคำอาจบอกความเป็นมาได้ เช่น การรับคำบาลีสันสกฤตมาใช้ในภาษาอีสาน อาจรับผ่านมาจากภาษาไทยถิ่นกลางถิ่นเหนือหรือทางเขมรก็ได้ ส่วนรูปคำบาลีและสันสกฤตที่ปรากฏในวรรณกรรมท้องถิ่นอีสานได้เปลี่ยนไป เพราะรับอิทธิพลทางเสียงของภาษาท้องถิ่น ส่วนเรื่องความหมาย คำบาลีและสันสกฤตเหล่านี้จะคงความหมายเดิมไว้บางส่วน และมีการเปลี่ยนแปลงอาจเป็นไปได้ทั้งความหมายกว้างออกหรือแคบเข้าบ้าง มีส่วนน้อยที่ความหมายเปลี่ยนไปทั้งหมด

ภาควิชา ภาษาตะวันออก
สาขาวิชา ภาษาบาลี-สันสกฤต
ปีการศึกษา 2541

ลายมือชื่อนิสิต
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม

C 810834 : MAJOR PALI AND SANSKRIT

KEY WORD: PALI / SANSKRIT / FABLES / DIDACTIC / LITERATURE / NORTHEAST THAI /
THONGSUK NACHAIDEE : PALI AND SANSKRIT WORDS IN FABLES AND DIDACTIC
LITERATURE OF NORTHEASTERN THAI. THESIS ADVISOR : ASSIST. PROF.
TASANEE SINSAKUL. THESIS COADVISOR : ASSOC. PROF. VISUDH BUSYAKUL. 92 pp.
ISBN 974-331-747-3

It is the purpose of the researcher to conduct a study of Pali and Sanskrit loan words employed in fables and didactic literature of the Northeastern region of Thailand, and to find out, by comparison with standard Pali and Sanskrit forms, the changes which these loan words, as they are found in use in popular literary works of the region in the present days, have undergone. Eleven printed literary works are chosen for the study, which, the researcher believes, are adequately representative of the general trend of the native authors in the use of Pali and Sanskrit in their works in all periods.

The difference is found to be of several categories, including the lengthening and the shortening of vowels, metathesis and epenthesis of syllables within a word, and change of the sound qualities. Because of such changes, the morphology of Pali and Sanskrit loan words in most literary works of the Northeast has to a certain degree changed from that of the standard form, with minor and major changes of articulations to conform to the sound system to which the native speakers of the region are accustomed.

The sound changes of some of the loan words may reveal the history of such words in the process of their being borrowed. It is likely that Pali and Sanskrit words were not introduced into the Northeast by the original Pali and Sanskrit speakers, but by the Thai from the central region, or from the north, or even by the Khmer natives of Cambodia. It is also possible that some of the changes in the written form could have been due to the influence of the local sound system.

There are also semantic changes, where the meaning of a word has become either more generalized or more specific, while the majority of these words retain their original meaning. In a very limited number of words, however, total change of meaning occurs.

ภาควิชา..... ภาษาตะวันออก.....
สาขาวิชา..... ภาษาบาลี-สันสกฤต.....
2541.....
ปีการศึกษา.....
ลายมือชื่อนิสิต.....
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา.....
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม.....

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยความช่วยเหลืออย่างดียิ่งของ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ทศนีย์ ลินสกุล อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ และรองศาสตราจารย์ วิสุทธ์ บุษยกุล อาจารย์ที่ปรึกษาร่วมวิทยานิพนธ์ ซึ่งท่านได้ให้คำแนะนำและข้อคิดเห็นต่าง ๆ ในการวิจัยมาด้วยดี ตลอด และเนื่องจากทุนการวิจัยครั้งนี้บางส่วนได้รับมาจากทุนอุดหนุนการวิจัยของบัณฑิตวิทยาลัย และ ของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย จึงขอขอบพระคุณบัณฑิตวิทยาลัย และ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยมา ณ ที่นี้ด้วย

ท้ายนี้ ผู้วิจัยใคร่ขอเจริญพรขอบใจบิดามารดา ซึ่งสนับสนุนในด้านการเงินและให้กำลังใจ แก่ผู้วิจัยเสมอมาจนสำเร็จการศึกษา

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง.
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ.
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ.
สารบัญ.....	ช.
บทที่	
๑ บทนำ.....	๑
ความเป็นมาของปัญหา.....	๑
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	๑
ขอบเขตของการวิจัย.....	๒
วิธีดำเนินการวิจัย.....	๓
สมมุติฐาน.....	๓
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย.....	๔
๒ หน่วยเสียงและอักษรที่ใช้แทนเสียงในภาษาบาลี-สันสกฤตและภาษาถิ่นอีสาน.....	๕
๑. หน่วยเสียงและอักษรที่ใช้แทนเสียงภาษาบาลี-สันสกฤต.....	๕
๑.๑ หน่วยเสียงสระ.....	๕
๒. หน่วยเสียงและอักษรที่ใช้แทนหน่วยเสียงภาษาไทย.....	๘
๒.๑ หน่วยเสียงสระ.....	๘
๒.๒ หน่วยเสียงพยัญชนะ.....	๙
๒.๒.๑ เสียงพยัญชนะต้นเดี่ยว.....	๙
๒.๒.๒ เสียงพยัญชนะต้นควบ.....	๑๐
๒.๒.๓ เสียงพยัญชนะท้าย.....	๑๐
๓ หน่วยเสียงและอักษรที่ใช้แทนหน่วยเสียงภาษาถิ่นอีสาน.....	๑๑
๓.๑ หน่วยเสียงสระ.....	๑๑
๓.๑.๑ หน่วยเสียงสระเดี่ยว.....	๑๑
๓.๑.๒ หน่วยเสียงสระประสม.....	๑๑
๓.๒ หน่วยเสียงพยัญชนะ.....	๑๒
๓.๒.๑ เสียงพยัญชนะต้นเดี่ยว.....	๑๒
๓.๒.๒ เสียงพยัญชนะต้นประสม.....	๑๔

บทที่

๓.๒.๓	เสียงพยัญชนะท้าย (ตัวสะกด).....	๑๔
๓	ลักษณะการเปลี่ยนแปลงเสียงจากคำในภาษาบาลี-สันสกฤตมาเป็นเสียงภาษาไทยอีสาน.....	๒๐
ก.	การเปลี่ยนแปลงเสียงสระ.....	๒๑
๑.๑	การเปลี่ยนแปลงอัตราเสียงสั้น-ยาว.....	๒๑
๑.๑.๑	การยืดเสียง.....	๒๑
๑.๑.๒	การยืดเสียงเพื่อชดเชยเสียงท้ายที่ขาดหายไป.....	๒๒
๑.๑.๓	การยืดเสียงสระกลาง.....	๒๓
๑.๑.๔	การทอนเสียง.....	๒๔
๑.๒	การเปลี่ยนแปลงคุณสมบัติของเสียงในกลุ่มสระที่อยู่ในพวกเดียวกัน.....	๒๔
๑.๒.๑	สระหน้าด้วยกัน.....	๒๕
๑.๒.๒	สระหลังด้วยกัน.....	๒๖
๑.๓	การเปลี่ยนแปลงเสียงในกลุ่มของเสียงสระกลางกลายเป็นสระหลัง.....	๒๖
๑.๓.๑	เปลี่ยนเสียง อะ เป็นเสียง ออ เมื่อมี ร อยู่ท้ายคำ.....	๒๖
๑.๓.๒	เปลี่ยนเสียง อะ เป็น โอะ เมื่อมีพยัญชนะตามมาและพยัญชนะ นั้นทำหน้าที่เป็นตัวสะกด.....	๒๗
๑.๓.๓	เปลี่ยนเสียงสระ อะ เป็นเสียงสระ เอะ.....	๒๘
๑.๓.๔	เปลี่ยนเสียงสระ อะ เป็นเสียงสระ อุ.....	๒๘
๑.๓.๕	เปลี่ยนเสียงสระ อะ เป็นเสียงสระ อัว.....	๒๘
๑.๓.๖	เปลี่ยนเสียงสระ อุ เป็นเสียงสระ อะ.....	๒๘
๑.๓.๗	เปลี่ยนเสียงสระ อะ เป็นเสียงสระ เอาะ.....	๓๐
๑.๓.๘	เปลี่ยนเสียงสระ อิ เป็นเสียงสระ อี.....	๓๐
๑.๔	การเปลี่ยนแปลงเสียงสระ โดยการตัดเสียงสระท้ายคำ.....	๓๐
๑.๕	การเปลี่ยนแปลงเสียงสระ โดยแทรกเสียงหรือสวรภักติ.....	๓๒
๑.๕.๑	แทรกเสียงสระ อะ.....	๓๒
๑.๕.๒	แทรกเสียงสระ อิ เมื่อมีเสียงสระข้างเคียงอยู่ในวรรคตาอุชะ.....	๓๓
๒.	การเปลี่ยนแปลงเสียงสระที่ไม่มีในภาษาถิ่นอีสาน.....	๓๓
๒.๑	เสียง ไอ มีตัวสะกด เปลี่ยนเป็นเสียงสระ แอ มีตัวสะกด.....	๓๔
๒.๒	เสียงสระ เอ มี ย สะกด เปลี่ยนเป็นเสียงสระ ไอ.....	๓๔
๒.๓	เสียง ฤ ออกเสียงเป็น อิ, อี, อือ, อา และ อะ.....	๓๔
๓.	การเปลี่ยนแปลงเสียงสระที่มีเหมือนกันทั้งภาษาบาลี-สันสกฤต.....	๓๕

บทที่

๓.๑	เสียง อะ มี ย เป็นตัวสะกด กลายเป็นเสียงไอ.....	๓๕
๓.๒	เสียงสระ เอ มี ย เป็นตัวสะกดกลายเป็นเสียง ไอ	๓๖
ข.	การเปลี่ยนแปลงเสียงพยัญชนะ.....	๓๗
๑.	การเปลี่ยนแปลงเสียงพยัญชนะเดี่ยว.....	๓๗
๑.๑	เปลี่ยนแปลงคุณสมบัติของเสียงพยัญชนะ.....	๓๗
๑.๒	เปลี่ยนเสียง / ch เป็น s /.....	๔๑
๑.๓	เปลี่ยนเสียง / jh เป็น s /	๔๑
๑.๔	เปลี่ยนจากเสียงระเบิด เป็นเสียงหยุด เมื่ออยู่ท้ายคำ.....	๔๑
๑.๕	เปลี่ยนจากเสียงเสียดแทรก เป็นเสียงหยุด.....	๔๒
๑.๖	เปลี่ยนแปลงคุณสมบัติของเสียงพยัญชนะ.....	๔๓
๑.๗	การคงเสียงพยัญชนะไว้ตามเดิมไม่เปลี่ยนแปลงไป.....	๔๗
๑.๘	การเปลี่ยนแปลงที่เกิดของเสียงพยัญชนะ.....	๕๓
๑.๙	เปลี่ยนแปลงลักษณะการออกเสียงพยัญชนะ.....	๕๖
๑.๙.๑	เสียง / ŋ / กลายเป็นเสียง / n /.....	๕๖
๑.๙.๒	เสียง / r / กลายเป็นเสียง / l / หรือ / h /.....	๕๗
๒.	เปลี่ยนแปลงเสียงพยัญชนะควบกล้ำ.....	๕๙
๒.๑	พยัญชนะตัวที่ ๑ วรรค ปะ เมื่อมีตัว ร.....	๕๙
๒.๑	กรณีพยัญชนะตัวที่ ๑ ในวรรค ปะ เมื่อมีตัว ร ควบในตำแหน่งต้นคำ.....	๖๐
๒.๓	กรณีพยัญชนะที่มีตัว ร ควบในตำแหน่งอื่นนอกจากต้นคำ.....	๖๐
๓.	การกลมกลืนเสียงพยัญชนะ.....	๖๑
๓.๑	การกลมกลืนเสียงไปตามเสียงแข็ง.....	๖๑
๔.	การลับเสียง.....	๖๒
๕.	การตัดพยางค์.....	๖๓
๕.๑	การตัดพยางค์หน้า.....	๖๓
๕.๑.๑	อุปสรรคที่ขึ้นต้นด้วยสระลอย.....	๖๓
๕.๑.๒	ตัดพยางค์หน้า.....	๖๔
๕.๒	การตัดพยางค์กลาง.....	๖๔
๕.๓	การตัดพยางค์หลัง.....	๖๕
๕.๓.๑	ตัดพยางค์หลังทั้งพยางค์.....	๖๕
๕.๓.๒	ตัดสระของพยางค์หลัง.....	๖๖

บทที่

๕.๓.๓	การตัดพยางค์ท้ายที่เป็นอักษรซ้ำและอักษรซ้อน.....	๖๘
๕.๓.๔	การตัดพยางค์ท้ายของคำภาษาบาลี-สันสกฤต.....	๖๙
๕.๓.๕	ตัดพยางค์มากกว่าหนึ่งพยางค์.....	๖๙
๖.	การเติมรูปสระ รูปพยัญชนะ และการเติมพยางค์.....	๗๐
๖.๑	ลงรูปสระอา หรือเติมพยางค์ที่ลงท้ายด้วย อา.....	๗๐
๖.๒	ลงรูป ำ หรือพยางค์ที่ลงท้ายด้วย ำ.....	๗๒
๖.๓	ลงรูป ะ หรือเติมพยางค์ที่ลงท้ายด้วย ะ.....	๗๒
๖.๔	ลงรูป โ- หรือเติมพยางค์ที่ลงท้ายด้วย โ-.....	๗๓
๖.๕	ลงรูป -ด (เทียบ ศ เข้าลิลิต).....	๗๓
๖.๖	เติมพยางค์ การ.....	๗๔
๔	ความหมายของคำภาษาบาลี-สันสกฤตในวรรณกรรมท้องถิ่นอีสาน.....	๗๕
๑.	ความหมายคงเดิม.....	๗๕
๑.๑	ศัพท์ที่มีใช้ในภาษาถิ่นอีสาน.....	๗๖
๑.๒	ศัพท์ที่ใช้เฉพาะในเรื่องที่เกี่ยวกับศาสนา.....	๗๗
๑.๒	ศัพท์ที่เป็นชื่อเฉพาะ.....	๗๘
๑.๔	ศัพท์ที่เกี่ยวกับสิ่งของต่าง ๆ.....	๗๙
๑.๕	ศัพท์ที่สร้างขึ้นใหม่.....	๗๙
๒.	ความหมายแคบเข้า.....	๘๐
๒.๑	เดิมมีความหลายอย่างนำมาใช้เพียงบางความ.....	๘๐
๒.๒	จากความหมายทั่วไปนำมาใช้ในความหมายแคบเข้า.....	๘๑
๓.	ความหมายกว้างออก.....	๘๑
๓.๑	ศัพท์เดิมใช้ความหมายเฉพาะอย่าง.....	๘๒
๓.๒	ศัพท์เดิมใช้ความหมายแคบ ๆ นำมาใช้ในความหมายกว้าง ๆ.....	๘๒
๓.๓	ใช้ในความหมายของศัพท์เดิมและเพิ่มความหมายที่เป็นสัญลักษณ์ ของสิ่งนั้น.....	๘๓
๔.	ความหมายย้ายที่.....	๘๓
๔.๑	มีความหมายเปลี่ยนไป.....	๘๔
๔.๒	ความเปลี่ยนแปลงไป.....	๘๕

บทที่

๕	สรุปการวิจัยและข้อเสนอแนะ.....	๘๖
	รายการอ้างอิง.....	๘๘
	ภาคผนวก.....	๘๓-๑๕๕
	ประวัติผู้วิจัย.....	๑๕๖